

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา เทศบาลตำบลคำบาง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สถานการณ์และปัญหายาเสพติดของประเทศไทย
2. บริบทเทศบาลตำบลคำบาง และด้านยาเสพติดของเทศบาลตำบลคำบาง
3. ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหายาเสพติดตามนโยบายรัฐบาลชุดของ
ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ)
4. เทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)
5. เทคนิค A – I – C (Appreciation – Influence - Control)
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. สรุปข้อค้นพบจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิจัย

สถานการณ์และปัญหายาเสพติดของประเทศไทย

สถานการณ์ยาเสพติดประเทศไทย นับตั้งแต่ปี 2547 เริ่มมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นจากประมาณการผู้เสพยาเสพติด เมื่อปี 2546 ประมาณ 460,000 คน เพิ่มเป็น 570,000 คน ในปี 2550 และ ประมาณ 605,000 คน ในปี 2551 และอาจมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคตหากมีเงื่อนไขและปัจจัยเอื้ออำนวย ปัจจัยที่ส่งผลทำให้ปัญหายาเสพติดมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อขยายตัวของปัญหายาเสพติด มาจาก 5 ปัจจัยสำคัญ หากไม่สามารถแก้ไขจุดอ่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหายาเสพติดก็จะทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังนี้

1. จุดอ่อนทางด้านชายแดน ยาเสพติดส่วนใหญ่ที่สุด มาจากแหล่งผลิตในประเทศเพื่อนบ้าน และลักลอบเข้ามาแพร่ระบาดในประเทศไทย เช่น ยาบ้า เฮโรอีน ยาเสพติดบางตัวประเภท club drugs ฯลฯ พื้นที่ลักลอบนำเข้ายาเสพติดหลัก กว่า 80 % ของพื้นที่นำเข้าทั้งหมด อยู่ใน 18 อำเภอสำคัญ จาก 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย (อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่จัน อำเภอแม่ฟ้าหลวง) จังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว อำเภอเวียงแหง อำเภอไชยปราการ อำเภอแม่อาว) จังหวัดแม่ฮ่องสอน (อำเภอป่าเย็บ อำเภอปางมะผ้า) จังหวัด

หนองคาย (อำเภอเมือง อำเภอเมืองงา) จังหวัดนครพนม (อำเภอท่าอุเทน อำเภอบ้านแพง) จังหวัดมุกดาหาร (อำเภอเมือง) จังหวัดอุบลราชธานี (อำเภอเขมราฐ) และจังหวัดสระแก้ว (อำเภออรัญประเทศ)

2. จุดอ่อนในด้านพื้นที่ปัญหาที่ยังดำรงอยู่ ผลของมาตรการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา แม้จะทำให้ยาเสพติดลดปริมาณลง แต่ก็ยังมีบางพื้นที่ที่ยังมีสัดส่วนของปัญหาเสพติดมากกว่าพื้นที่อื่นและส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทั้งหมด ได้แก่ พื้นที่จังหวัดแพร่ระดับหลัก ประมาณ 26 จังหวัด ที่มีสัดส่วนของปัญหาเสพติดเกือบ 70 % ของทั้งประเทศ หากสามารถลดระดับปัญหาในพื้นที่เหล่านี้ได้ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทั้งหมด หมู่บ้าน/ชุมชนที่ปรากฏข้อมูลว่ามีปัญหาเสพติด เฉพาะในปี 2551 จากฐานข้อมูลสำนักงาน ป.ป.ส. ที่ได้จากหน่วยงานต่าง ๆ ยังคงมีปัญหาเสพติด ประมาณ 15,000 หมู่บ้าน/ชุมชน หรือคิดเป็น 15% ของจำนวนหมู่บ้าน/ชุมชนทั้งประเทศ

3. จุดอ่อนทางด้านปัจจัยเสี่ยงของสังคม เช่น ค่านิยมและพฤติกรรมทางลบของเยาวชน แหล่งมั่วสุ่มและสถานบันเทิง/สถานบริการต่าง ๆ ฯลฯ ที่เป็นจุดอ่อนและเป็นปัจจัยช่วยให้เยาวชนมีพฤติกรรมเสี่ยงและก้าวไปสู่ปัญหาเสพติด จากการเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยงทางสังคมนี้ ในช่วง 2-3 ปี ที่ผ่านมา พบว่า แนวโน้มของปัญหานี้ยังอยู่ในเกณฑ์สูง

4. ความอ่อนแอของครอบครัวและชุมชน ที่ส่งผลให้ภูมิคุ้มกันของหน่วยพื้นฐานของสังคม ไม่สามารถป้องกันยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะครอบครัวและหมู่บ้าน/ชุมชนที่มีปัญหาเสพติด และครอบครัวกลุ่มเสี่ยงที่ยังคงมีเป็นจำนวนมาก

5. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม สภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี 2552 เป็นปีที่ประเทศต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น วิกฤติเศรษฐกิจของโลกที่มีส่วนกระทบกับประเทศไทย วิกฤติทางการเมืองและความสมานฉันท์ของคนในชาติ วิกฤติทางด้านสังคม-อาชญากรรมที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ปัญหาการว่างงาน ความยากจน ฯลฯ วิกฤติปัญหาเหล่านี้ ทำให้ปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อการเพิ่มขึ้นของยาเสพติดจะมีมากขึ้น คาดหมายได้ว่าจำนวนและปัญหาอันเกิดจากยาเสพติดก็จะมีแนวโน้มในเกณฑ์สูง หากไม่มีทิศทางและยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ปัญหาเสพติดก็จะเป็นส่วนสำคัญหนึ่งในการฉุดรั้งประเทศไทยทั้งประเทศ

จากการพิจารณาสถานะของปัญหาเสพติดในภาพรวม ประมาณว่าในแต่ละปีผลการจับกุมและบำบัดของหน่วยงานต่าง ๆ รวมกัน ประมาณ 160,000 คน หรือคิดเป็น 25 % ของประมาณการผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดทั้งหมด ในขณะที่อีกจำนวนหนึ่งเป็นผู้ค้า และผู้เสพทั่วไปที่ยังคงอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ บางส่วนเป็นเครือข่ายรายสำคัญที่พัฒนารูปแบบการค้า และส่งผลกระทบต่อกระจายตัวของยาเสพติดทั่วประเทศ จุดอ่อนทั้ง 5 ข้างต้น ล้วนส่งผลกระทบต่อการเพิ่มขึ้นของปัญหาเสพติด ในขณะที่ประมาณการผู้เสพยาเสพติดรายใหม่ในแต่ละปีประมาณ 70,000 คน

และผู้ที่ถูกปล่อยไปมีพฤติกรรมซ้ำ ประมาณ 30,000–40,000 คน หรือรวมกันประมาณ 100,000–110,000 คน ซึ่งมีสัดส่วนของตัวเลขที่ไม่แตกต่างกันมากนักกับจำนวนที่ถูกจับกุมและบำบัดรักษา รวมกัน หากทิศทางการแก้ปัญหาขึ้นอยู่กับลักษณะนี้จึงย่อมเป็นไปได้ยากที่จะลดระดับปัญหา ยาเสพติดให้น้อยลงได้ การที่จะหยุดยั้งและลดระดับปัญหา ยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจะต้องมีการปรับกรอบความคิด ยุทธศาสตร์ กระบวนการบริหารจัดการ ให้สอดคล้องกับ ความมุ่งหมายและเจตจำนงทางการเมืองที่มุ่งมั่นของรัฐบาลเพื่อให้ปัญหา ยาเสพติดลดลงให้มากที่สุด (ยุทธศาสตร์และกลไกการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติดตามนโยบายรัฐบาล. 2552 : 8)

สภาพปัญหา ยาเสพติดในประเทศไทย

ประเทศไทยประสบกับปัญหา ยาเสพติดทั้งในด้านการเป็นพื้นที่ผลิต การเป็นพื้นที่ การค้า การเป็นพื้นที่แพร่ระบาด และการเป็นทางผ่าน ยาเสพติด โดยมีตัวยาหลักที่ประสบปัญหา คือ ฝิ่น เฮโรอีน กัญชา ยาบ้า สารระเหย โคเคน เอ็กซ์ตาซี และสารเสพติดประเภทวัตถุออกฤทธิ์ บางชนิด

การเป็นพื้นที่ผลิต

เนื่องจากประเทศไทย มีส่วนที่ติดกับพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเป็นแหล่งผลิต ยาเสพติดที่สำคัญของโลกแห่งหนึ่ง จึงทำให้ไทยมีส่วนในการผลิต ยาเสพติดประเภทฝิ่น และ เฮโรอีน ซึ่งผลิตมากในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ นอกจากนั้นแล้ว ในปัจจุบันยังมีการผลิต ยาบ้า ในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำด้วย ยาเสพติดที่มีการผลิตในประเทศไทยอีกชนิดหนึ่ง คือ กัญชา ซึ่งมีมากในภาคอีสาน อย่างไรก็ตามสำหรับการเป็นแหล่งผลิตของประเทศไทยนั้น ในปัจจุบัน ได้ลดปริมาณลงอย่างมากโดยเฉพาะฝิ่น เฮโรอีน กัญชา จนอยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ ในส่วนของการผลิต ยาบ้า ได้มีการย้ายแหล่งผลิตไปอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านเป็นส่วนใหญ่

การเป็นพื้นที่การค้า

ประเทศไทยมีการค้า ยาเสพติดที่สำคัญ 3 ชนิด คือ การค้าเฮโรอีน การค้ากัญชา การค้า ยาบ้า กล่าวคือ การค้าเฮโรอีนกระจายอยู่บริเวณพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยบริเวณที่ ติดกับสามเหลี่ยมทองคำ พื้นที่ กทม. ภาคใต้ และชายงานต่างประเทศ ซึ่งเชื่อมโยงกับชายงาน ภายในประเทศ รวมทั้งชนกลุ่มน้อยในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ เฮโรอีนส่วนใหญ่จะถูกลำเลียง ไปยังต่างประเทศ แต่บางส่วนจำหน่ายในตลาดภายในประเทศไทย ในปัจจุบันเครือข่ายการค้า เฮโรอีนถูกเจ้าหน้าที่จับกุมและทำลายลงได้หลายเครือข่าย บางกลุ่มหยุดดำเนินการ บางกลุ่มไป

ค้ายาบ้าแทน การค้ากัญชา อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กทม. ภาคใต้ พื้นที่ดำเนินการส่วนใหญ่อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กัญชาที่รวบรวมได้จะส่งออกไปต่างประเทศเป็นหลัก ปัจจุบันกล่าวได้ว่าการค้ากัญชาลดน้อยลงมาก กลุ่มผู้ค้าจะไปดำเนินการในประเทศเพื่อนบ้าน การค้าในประเทศส่วนใหญ่เพื่อใช้เสพภายในประเทศ การค้ายาบ้า ยาบ้าได้แพร่กระจายอยู่ในทุกภูมิภาค ผู้ค้ามีกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ตั้งแต่ ระดับรายใหญ่ ระดับกลาง และระดับย่อยในพื้นที่แพร่ระบาด เครื่องขายการค้ายาบ้า ไม่มีการจัดองค์กรที่ชัดเจนเหมือนกับเฮโรอีน และกัญชา แม้แต่นักค้ารายย่อยบางครั้งก็สามารถไปจัดหาเสพติดจากพื้นที่ผลิต บริเวณสามเหลี่ยมทองคำครั้งละเป็นปริมาณมากได้

การเป็นพื้นที่แพร่ระบาด

การเป็นพื้นที่แพร่ระบาด ยาเสพติดที่แพร่ระบาดในประเทศไทย ประกอบด้วย ฟีน เฮโรอีน กัญชา ยาบ้า สารระเหย โคเคน ยาอี และวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาทบางชนิด เช่น จำพวกยานอนหลับ อย่างไรก็ตามสำหรับการแพร่ระบาดแล้ว ตัวยาหลักคือ ฟีน เฮโรอีน กัญชา ยาบ้า สารระเหย โคเคน เอ็กซ์ตาซี ยาเค โดยฟีน และเฮโรอีน เคยเป็นยาเสพติดที่แพร่ระบาดรุนแรงในอดีต แต่ปัจจุบันลดระดับลง ฟีนยังคงมีแพร่ระบาดโดยเฉพาะกลุ่มชาวเขา เฮโรอีนแพร่ระบาดในกลุ่มเสพเดิม ตัวยาที่แพร่ระบาดมากและมีปัญหาในระดับรุนแรง คือ ยาบ้า ซึ่งแพร่กระจายเป็นวงกว้างโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน นักเรียนนักศึกษา สำหรับโคเคน เอ็กซ์ตาซี และยาเค การแพร่ระบาดจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มเยาวชน ผู้ใช้ในสถานบันเทิง และกลุ่มวัยรุ่นที่ฐานะดี ส่วนสารระเหย จะแพร่ระบาดในกลุ่มเด็กนอกสถานศึกษาส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเป็นทางผ่านยาเสพติด

การที่ประเทศไทยมีส่วนที่ติดกับสามเหลี่ยมทองคำ และการคมนาคมภายในประเทศ มีความสะดวกโดยเฉพาะการขนส่งทางบกและทางอากาศ จึงมีการลักลอบลำเลียงยาเสพติด ทั้งที่ภายในประเทศและไปต่างประเทศ โดยเฉพาะการลักลอบลำเลียงเฮโรอีนไปต่างประเทศ เช่น อเมริกา ออสเตรเลีย และยุโรป นอกจากนั้นแล้ว ยังมีการลักลอบลำเลียงกัญชาจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมายังกรุงเทพฯ ส่งไปต่างประเทศ โดยทางเรือหรือส่งลงทางใต้ไปยังประเทศมาเลเซีย และต่อไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่น อเมริกา และประเทศในยุโรปบางประเทศ (www.1.oncb.go.th/document/p1-problem.htm สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2552)

บริบทเทศบาลตำบลคำบง และด้านยาเสพติดของเทศบาลตำบลคำบง

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลตำบลคำบง

1.1 ประวัติความเป็นมา

จากคำบอกเล่าของ นายจอมศรี บุชาติพิทย์ อดีตกำนันตำบลคำบง ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านคำบง พอสังเขปดังต่อไปนี้ “เดิมสถานที่ตั้งของหมู่บ้านในปัจจุบันเป็นป่าดงดิบที่รกทึบเป็นป่าไม้เบญจพรรณอยู่ทางทิศตะวันตกของดงแม่แฝด มีลำห้วยสะทตไหลผ่านซึ่งไหลมาจากเทือกเขาภูพาน (ภูลีสี่) อยู่ทางทิศเหนือซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร เมื่อปี พ.ศ. 2419 มีราษฎรบ้านคำม่วง (โคกม่อง) ได้ชักชวนกันอพยพออกมาหากินห่างจากหมู่บ้านเดิมประมาณ 1 กิโลเมตร และเห็นว่าพื้นที่ที่ราบสูงเชิงเขาขาดแคลนน้ำใช้อุปโภคบริโภค จึงอพยพลงมาทางใต้เพื่อมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านวังโค้ง หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “บ้านนาปลวก” เมื่อปี พ.ศ. 2421 ต่อมาได้เกิดมีไข้ทรพิษระบาดจึงได้พากันอพยพหนีโรคระบาดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในการอพยพครั้งนี้ได้แยกออกเป็น 2 พวก คือ พวกที่หนึ่ง ได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านที่บ้านโนนไธ อีกพวกหนึ่งได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านที่บ้านปลาขาว หลังจากนั้น จึงได้อพยพข้ามห้วยสะทตมาตั้งหมู่บ้านริมน้ำคำ (น้ำซิม) ซึ่งเป็นสถานที่มีป่าบงรกทึบอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า “บ้านคำบง” ต่อมาในปี พ.ศ. 2424 ทางราชการจึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “บ้านคำบง” จนกระทั่งทุกวันนี้”

ปัจจุบันเทศบาลตำบลคำบง มีจำนวนชุมชนในเขตทั้งหมด 15 ชุมชน ได้จัดตั้งตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นเทศบาลตำบลคำบง เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 (ยกฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539)

1.2 ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

เทศบาลตำบลคำบง เป็นหนึ่งในจำนวน 4 ตำบลของอำเภอห้วยผึ้ง อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอห้วยผึ้ง อยู่ห่างจากตัวอำเภอห้วยผึ้ง ประมาณ 6 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลภูแล่นช้าง อำเภอนาตุ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลนิคมห้วยผึ้ง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ที่ทำการของเทศบาลตำบลคำบง ตั้งอยู่ที่ บ้านคำบง หมู่ที่ 1 ตำบลคำบง
อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ติดกับทางหลวงหมายเลข 2042

1.2.1 เนื้อที่ เทศบาลตำบลคำบง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเนื้อที่
ประมาณ 152 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 95,000 ไร่

1.2.2 ภูมิประเทศ พื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ลาดหลุบ ป่าเขา และมีอ่างเก็บน้ำ
เพื่อการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยสะทาด บึงน้อย และบึงใหญ่ เป็นต้น

1.2.3 จำนวนชุมชน มีจำนวน 15 ชุมชน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนชุมชนในเขตเทศบาลตำบลคำบง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับที่	กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน
1. ชุมชนคำบง	1	3	นายบุญยอ แสงบงบาล
2. ชุมชนโคกศรี	2	3	นายวิจิตร ภูผาสีพันธ์
3. ชุมชนโคกศรี	3	3	นายสถิต เประนาม
4. ชุมชนหนองมะงง	4	3	นายกาม โสมิถย์
5. ชุมชนคำม่วง	5	3	นายร่วมชาติ กาลี
6. ชุมชนปลาขาว	6	3	นายบุคดี ภูถิ่นโคตร
7. ชุมชนวังน้ำเย็น	7	3	นายสุภาพ ภูแสงชัย
8. ชุมชนคำบง	8	3	นายมงคล ประชาชัย
9. ชุมชนโนนสวนแก้ว	9	3	นายแส ยอดยศ
10. ชุมชนน้ำคำ	10	3	นายวันชัย คงชู
11. ชุมชนคำบง	11	3	นายวิรัช ประชาชัย
12. ชุมชนร่องคำหมี	12	3	นายสุรพงษ์ ช่างทองคำ
13. ชุมชนคงอุดม	13	3	นายนิยม เประนาม
14. ชุมชนคำม่วง	14	3	นายล่อง พิมพิชัย
15. ชุมชนคำบง	15	3	นายพรชัย ภูธรเลิศ

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลคำบง แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2552 – 2554) (2552 : 6)

1.2.4 ประชากร

จำนวนครัวเรือน 2,406 ครัวเรือน

ประชากร ทั้งสิ้น 10,477 คน แยกเป็น ชาย 5,265 คน หญิง 5,212 คน

มีความหนาแน่นเฉลี่ย 68.76 คน / ตารางกิโลเมตร

1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

1.3.1 อาชีพ

ราษฎรในตำบลตำบลบางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน ทำไร่ พืชที่นิยมเพาะปลูก ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ถั่วลิสง พืชผักสวนครัว ต่างๆ ส่วนด้านปศุสัตว์มีไว้เพื่อใช้งานด้านการเกษตร เพื่อเป็นอาหารและจำหน่ายเป็นรายได้เสริม ในครอบครัว ได้แก่ โค กระบือ เป็ด ไก่ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีงานด้านหัตถกรรม และอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นอาชีพเสริมหลังจากฤดูทำนา ทำไร่ ได้แก่ การทอผ้า และเครื่องจักสานต่าง ๆ

1.3.2 หน่วยธุรกิจในเขตเทศบาล

ธนาคาร	-	แห่ง
โรงแรม	-	แห่ง
ปั้มน้ำมันและก๊าซ	6	แห่ง
โรงสีข้าว	17	แห่ง
โรงเก็บข้าว	1	แห่ง
ร้านค้าทั่วไป	58	แห่ง
โรงฆ่าสัตว์	1	แห่ง

โรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 3 แห่ง แยกเป็น

โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ (เงินลงทุน 100 ล้านบาทขึ้นไป) 2 แห่ง

โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง(เงินลงทุน 10-100 ล้านบาท) 1 แห่ง

1.4 ศักยภาพและสภาพปัญหาความต้องการของท้องถิ่น

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนารวมของเทศบาลตำบลตำบลบาง เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของเทศบาลตำบลตำบลบาง ที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาในอนาคตโดย สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาล แผนการบริหาร ราชการแผ่นดิน แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ และนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น

1.4.1 ปัจจัยและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนา

ผลการวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นตามประเด็น การพัฒนาตำบลคำบาง ประกอบด้วย ขอบข่ายและปริมาณของปัญหา พื้นที่เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย และการคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต ผลการวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานภาพการพัฒนา ในปัจจุบัน และโอกาสการพัฒนาในอนาคตของตำบลคำบาง ด้วยเทคนิค SWOT Analysis (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค)

จุดแข็ง

ตำบลคำบาง เป็นตำบลขนาดใหญ่ มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้หลายแห่ง เช่น ถ้ำบึง น้ำตกหลี่ผี ผาน้ำหยาด มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยสะทาด และขนาดเล็กมากมาย สามารถส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่ประชาชนได้ มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จำนวน 2 แห่ง สามารถรองรับแรงงานได้เป็นจำนวนมาก และยังมีกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน มีประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมหลายอย่าง เช่น โปงกลางโบราณ ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

จุดอ่อน

พื้นที่ตำบลคำบาง ในอดีตเคยมียาเสพติดเข้ามาแพร่ระบาดรุนแรง เช่น ยาบ้า กัญชา และสารระเหย สาเหตุส่วนหนึ่งที่ประชาชนมีการใช้ยาเสพติดกันมาก เกิดจากความเชื่อของประชาชนที่ผิด ๆ เช่น เมื่อเสพยาบ้าหรือยาขยันแล้วจะทำให้ทำงานได้นาน และได้ปริมาณงานมาก เช่น ในกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง คนงานที่ทำงานในโรงงานเบ็งมัน และโรงงานอ้อย นอกจากนี้การใช้ยาเสพติดยังขยายวงกว้างไปสู่กลุ่มอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเด็ก และเยาวชน ที่นิยมเสพยาบ้าหรือยาขยันเพื่อความสนุกสนานในงานบุญประเพณีต่าง ๆ จนนำไปสู่ การติดยา ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว และสังคมมากมาย

โอกาส

ตำบลคำบาง มีพื้นที่ประมาณ 152 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 95,000 ไร่ มีแหล่งน้ำที่สำคัญทั้งหมด 7 แห่ง ได้แก่ บึงน้อย บึงใหญ่ หนองตอ หนองผือ หนองไม้ตาย หนองบัว และที่สำคัญคือ อ่างเก็บน้ำห้วยสะทาด ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำที่สามารถส่งน้ำเพื่อการเกษตร เข้าไปในพื้นที่ตำบลคำบางได้อย่างทั่วถึง สามารถสร้างงานและอาชีพให้กับประชาชนได้ และยังมี สถานที่ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและที่พักผ่อนได้หลายแห่ง เช่น น้ำตกหลี่ผี ถ้ำบึง ผาน้ำหยาด โดยสถานที่ทั้งหมดนี้อยู่ในเขตพื้นที่บ้านคำม่วง หมู่ที่ 5 นอกจากนี้ ประชาชนใน ตำบลคำบางยังมีการรวมกลุ่มด้านเศรษฐกิจ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมอีกด้วย

อุปสรรค

เนื่องจากปัจจุบันแรงงานที่ทำงานในโรงงานแปรงมัน และเกษตรกรที่ปลูก อ้อย มันสำปะหลัง กลุ่มเด็กและเยาวชน ยังมีการเสพยาบ้า กัญชา และสารระเหย ถึงแม้ว่าจะมี ส่วนราชการเข้ามาตรวจคัดกรองก็ตาม แต่ปัญหายาเสพติดยังไม่หมดไปจากชุมชน จึงเป็นปัญหาที่หมักหมม มาโดยตลอด ประกอบกับ ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีอาชีพที่มั่นคง ไม่มีรายได้ที่แน่นอน การรวม กลุ่มอาชีพของประชาชนไม่มีความยั่งยืน และอัตราค่าจ้างแรงงานในพื้นที่ต่ำกว่าเกณฑ์ตามที่กฎหมาย แรงงานกำหนด กลุ่มประชาชนผู้ด้อยโอกาส เช่น กลุ่มคนชรา กลุ่มคนพิการ และกลุ่มผู้ติดเชื้อ เอชไอวี ยังไม่ได้รับการช่วยเหลืออย่างเพียงพอ

1.4.2 สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน

1) ด้านคนและสังคม

- 1.1) มีสวนสาธารณะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ หรือออกกำลังกายไม่เพียงพอ
- 1.2) การรับวัฒนธรรมของต่างชาติที่ไม่เหมาะสมมาปฏิบัติ
- 1.3) ปัญหาขยะ มลพิษมลภาวะ
- 1.4) ประชาชนบางส่วนที่มีฐานะยากจนขาด โอกาสทางการศึกษา
- 1.5) การบริการสาธารณสุขในหมู่บ้านมีไม่ครอบคลุม

2) ด้านเศรษฐกิจ

- 2.1) ประชาชนมีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท/ปี/ครัวเรือน
- 2.2) ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ไม่คุ้มทุนการผลิตและไม่มีตลาด
- 2.3) ประชาชนไม่มีอาชีพ และรายได้เสริมหลังฤดูกาลผลิต ทำให้ต้อง

รองรับ

อพยพไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศ

- 2.4) ไม่มีแหล่งเงินทุนเพียงพอในการลงทุน
- 2.5) ประชาชนขาดการรวมกลุ่มในรูปของวิสาหกิจชุมชน
- 3) ด้านความเข้มแข็งของสังคมและความสงบเรียบร้อย
  - 3.1) มีการแพร่ระบาดของยาเสพติด
  - 3.1) ประชาชนขาดความเสถียรต่อส่วนรวม
  - 3.3) ขาดแคลนหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย
  - 3.4) ไม่มีการตรวจสอบการทำงานที่ดี
  - 3.5) ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองน้อย

- 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
  - 4.1) ขาดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม
  - 4.2) ปัญหามลพิษมลภาวะ
  - 4.3) ยังมีการเผาป่าไม้ และต่อซังข้าว
  - 4.4) ไม่มีการปลูกต้นไม้ตามบริเวณที่สาธารณะ
  - 4.5) มีอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อมไม่เพียงพอ
  - 4.6) ไม่มีการกำจัดวัชพืชในหนองน้ำ ลำคลองที่เป็นที่สาธารณะ
- 5) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน
  - 5.1) ขาดแคลนน้ำสะอาดดื่ม
  - 5.2) การคมนาคมภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน ไม่สะดวก
  - 5.3) ถนนมีน้ำท่วมขังถนนและบริเวณบ้าน
  - 5.4) ระบบท่อระบายน้ำไม่ดี
  - 5.5) ไม่มีไฟฟ้าสาธารณะ และไฟฟ้าเพื่อการเกษตรครบทุกหมู่บ้าน
  - 5.6) ประชาชนไม่มีเอกสารสิทธิ์ครอบครองในที่ทำกิน

1.5 สถานการณ์ยาเสพติดในพื้นที่เทศบาลตำบลคำบง

เทศบาลตำบลคำบง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีจำนวน 15 ชุมชน ในอดีตพื้นที่เทศบาลตำบลคำบง เคยเป็นพื้นที่ที่มียาเสพติดประเภทยาบ้าแพร่ระบาดอย่างรุนแรง รongลงมา ได้แก่ กัญชา สารระเหย (กาว) เฮโรอีน และ ฟีน ตามลำดับ จากข้อมูลเมื่อ ปี 2542-2545 ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ทำการสำรวจ พบว่า ในพื้นที่เทศบาลตำบลคำบงมีผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติด จำนวน 168 ราย และข้อมูลที่ได้เพิ่มเติมจากการออกไปทำการประชาสัมพันธ์ของชุดปฏิบัติการ ประจำตำบลคำบง ร่วมกับคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้านต่อต้านยาเสพติด พบว่า มีผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดเพิ่มขึ้นอีก จำนวน 217 ราย รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 385 ราย ซึ่งสาเหตุที่ทำให้พื้นที่เทศบาลตำบลคำบง มียาเสพติดแพร่ระบาดมากสาเหตุส่วนหนึ่ง เนื่องจากประชาชนที่เป็นเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีการเพาะปลูกอ้อย และมันสำปะหลัง กันมากเพื่อนำผลผลิตไปป้อนโรงงานแป้งมัน ซึ่งมีอยู่ถึง จำนวน 2 แห่ง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลคำบง และโรงงานน้ำตาล ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอภูผามาศ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเกษตรกรที่เพาะปลูก และคนงานรับจ้างตัดอ้อย และถอนมันสำปะหลัง รวมทั้งคนงานที่รับจ้างในโรงงานแป้งมันและโรงงานอ้อย ต่างก็มีความเชื่อ และมีค่านิยมที่ผิด ๆ เช่น เมื่อเสพยาบ้าแล้วจะทำให้สามารถทำงานได้ในปริมาณที่มาก ๆ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และยาเสพติดยังได้แพร่ระบาดไปยังกลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน ที่ได้นำยาเสพติดมาใช้ในงานบุญ งานประเพณีต่าง ๆ มากมาย เช่น งานแต่งงาน งานบุญตามเทศกาล

ต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ยาเสพติดยังได้แพร่ระบาดเข้าไปในกลุ่มเด็กนักเรียน เยาวชน ซึ่งเป็นอนาคตของชาติอีกด้วย จากตารางสรุปผลการดำเนินงานของศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดอำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ (ห้วงระยะเวลาตั้งแต่ 28 ธันวาคม 2544 – ประกาศเป็นอำเภอห้วยผึ้งปลอดยาเสพติด)

ผลจากการดำเนินการตามแนวทางของจังหวัดกาฬสินธุ์อย่างจริงจัง ทำให้มี ผู้ค้าเข้ามอบตัว จำนวน 49 ราย ผู้เสพ เข้ารายงานตัวและรับการบำบัดรักษา จำนวน 252 ราย รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 301 ราย

ข้อมูลจากสถิติการจับกุมคดียาเสพติดของสถานีตำรวจภูธรห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในปี 2551 (ตั้งแต่เดือนมกราคม – ธันวาคม 2551) และในปี 2552 (ตั้งแต่เดือนมกราคม – เมษายน 2552) มีผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมได้ ดังต่อไปนี้

ในปี 2551 (ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2551 – ธันวาคม 2551) มีผลการจับกุมคดียาเสพติด ดังนี้

1. ยาบ้า จับกุมได้ จำนวน 35 คดี ผู้ต้องหา 42 คน ของกลาง ยาบ้า จำนวน 4,253 เม็ด
2. กัญชา จับกุมได้ จำนวน 18 คดี ผู้ต้องหา 18 คน ของกลางกัญชาน้ำหนัก รวม 78.4 กรัม
3. สารระเหย (กาว) จับกุมได้ จำนวน 3 คดี ผู้ต้องหา 2 คน ของกลาง กาว จำนวน 2 ถุง

ในปี 2552 (ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2552 – 30 เมษายน 2552) มีผลการจับกุมคดียาเสพติด ดังนี้

1. ยาบ้า จับกุมได้ จำนวน 16 คดี ผู้ต้องหา 18 คน ของกลาง ยาบ้า จำนวน 1,215 เม็ด
2. กัญชา จับกุมได้ จำนวน 11 คดี ผู้ต้องหา 12 คน ของกลาง กัญชาน้ำหนักรวม 652.3 กรัม
3. สารระเหย (กาว) จับกุมได้ จำนวน 3 คดี ผู้ต้องหา 3 คน ของกลาง กาว จำนวน 3 ถุง

สำหรับในพื้นที่เทศบาลตำบลคำบง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีสถิติการจับกุมคดียาเสพติด ปี 2551 มีจำนวน 12 คดี และ ในปี 2552 (ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม – 30 เมษายน 2552) มีจำนวน 7 คดี (สถานีตำรวจภูธรห้วยผึ้ง.2552 : 3)

ตารางที่ 2 ผลการดำเนินงานของศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน	ข้อมูลป.ป.ส.	ข้อมูลเพิ่ม	รวม	ร้อยละของประชากร	การประกาศปิดเคยาเสพติด (หมู่บ้าน)	ผู้ค้ามอมบั่ว	ผู้เสพมอมบั่ว	รวม
นิคมห้วยผึ้ง	16	9,571	1,864	19	82	101	1.06	16	1	75	76
คำบง	15	10,073	2,046	168	217	384	3.81	15	49	252	301
ไค้โนน	13	6,353	1,258	92	50	142	2.24	13	18	80	98
หนองฮีบุตร	8	5,314	836	103	28	131	2.47	8	15	83	98
รวม	52	31,311	6,004	382	377	758	2.42	52	83	490	573

ที่มา: สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์ ศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ปลดเคยาเสพติด (2545 : 229)

ตารางที่ 3 สถิติการจับกุมคดียาเสพติด (ยาบ้า) ประจำปีงบประมาณ 2551 ของสถานีตำรวจภูธรหัวฝาง จังหวัดกาฬสินธุ์ (1 ตุลาคม 2550 - 30 กันยายน 2551)

ยาบ้า	จำหน่าย			ครอบครองเพื่อจำหน่าย			ครอบครอง			เสพ			รวม		
	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง
ตุลาคม 2550															
พฤศจิกายน 2550															
ธันวาคม 2550	1	2	11										1	2	11
มกราคม 2551	1	1	5				2	2	6				3	3	11
กุมภาพันธ์ 2551							2	2	2				2	2	2
มีนาคม 2551	1	5	8										1	5	8
เมษายน 2551				1	1	85				2	2		3	3	85
พฤษภาคม 2551										1	1		1	1	
มิถุนายน 2551	2	2	4	1	1	80							3	3	84
กรกฎาคม 2551				1	2	20	1	1	4	9	9		11	12	24
สิงหาคม 2551	2	3	5	1	1	20				1	1		4	5	25
กันยายน 2551										2	2		2	2	
รวม	7	13	33	4	5	205	5	5	12	15	15	0	31	38	250
รายคน/เม็ด															

ตารางที่ 4 สถิติการจับกุมคดียาเสพติด (กัญชา) ประจำปีงบประมาณ 2551 ของสถานีตำรวจนครหลวงฝั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ (1 ตุลาคม 2550 – 30 กันยายน 2551)

กัญชา	จำหน่าย			ครอบครองเพื่อจำหน่าย			ครอบครอง			เสพ			รวม		
	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง
ตุลาคม 2550	1	1	10				3	3	51.6				3	3	51.6
พฤศจิกายน 2550													2	2	11
ธันวาคม 2550															
มกราคม 2551															
กุมภาพันธ์ 2551							1	1	6				1	1	6
มีนาคม 2551															
เมษายน 2551															
พฤษภาคม 2551							1	1	4.3				1	1	4.3
มิถุนายน 2551							2	2	6.9				2	2	6.9
กรกฎาคม 2551	1	1	11.6				4	4	7.9				5	5	19.5
สิงหาคม 2551							2	2	5.2				2	2	5.2
กันยายน 2551													1	1	
รวม (กรั้ม)	2	2	21.6	0	0	0	14	14	82.9	1	1	0	17	17	104.5

ตารางที่ 7 สถิติการจับกุมคดียาเสพติด (กัญชา) ประจำปีงบประมาณ 2552 ของสถานีตำรวจภูธรหัวฝาง จังหวัดกาฬสินธุ์ (1 ตุลาคม 2551 – 30 กันยายน 2552)

กัญชา	จำหน่วย			ครอบครองเพื่อจำหน่าย			ครอบครอง			เสพ			รวม		
	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง	ราย	คน	ของกลาง
ตุลาคม 2551				4			4		32.8				4	4	32.8
พฤศจิกายน 2551															
ธันวาคม 2551							2	2	3.7				2	2	3.7
มกราคม 2552							3	3	8.9				4	4	29.7
กุมภาพันธ์ 2552	1	1	2.5				1	2	0.8				3	4	583.3
มีนาคม 2552							2	2	2.8				2	2	2.8
เมษายน 2552															
พฤษภาคม 2552															
มิถุนายน 2552															
กรกฎาคม 2552															
สิงหาคม 2552															
กันยายน 2552															
รวม (กรัม)							12	13	49				15	16	652.3

จากสถานการณ์และปัญหาเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของยาเสพติดที่เกิดขึ้นดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน และประชาชนทุกภาคส่วนจะต้อง ให้ความร่วมมือ ร่วมแรง และร่วมใจกันผนึกกำลังกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อแก้ไขวิกฤตินี้อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง แต่เนื่องจากแนวทางของการแก้ไขปัญหายาเสพติดของหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น หน่วยงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) ฝ่ายปกครอง ตำรวจ สาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ลักษณะการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าว ยังมีลักษณะของการต่างฝ่ายต่างทำ ขาดการบูรณาการ ทำให้การทำงานไม่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เป็นการทำงานซ้ำซ้อน และสิ้นเปลืองงบประมาณของรัฐ และที่สำคัญประชาชนในพื้นที่ยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญหายาเสพติดกับทางราชการอย่างจริงจัง ดังนั้น ผู้วิจัย จึงเห็นว่าแนวทางการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดที่น่าจะนำไปสู่ความสำเร็จได้อย่างแท้จริง คือ การให้การศึกษาแก่ชาวบ้านในชุมชนให้เกิดความรู้ และตระหนักถึงโทษและพิษภัยของยาเสพติดก่อน จากนั้นจึงกระตุ้นหรือปลุกกระแสการต่อต้านของคนในชุมชน ให้ทุกคนลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องลูกหลาน และชุมชนของตนไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ภายใต้อักรบวนการ วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เพื่อจะให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความหวงแหนและรักถิ่นฐานอันเป็นบ้านเกิดของตน อันจะส่งผลให้ชุมชนมีความร่มเย็นเป็นสุขอย่างแท้จริง

ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหายาเสพติดตามนโยบายรัฐบาลชุดของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ)

นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน ต่อที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2551 ซึ่งนโยบายด้านยาเสพติดปรากฏอยู่ในนโยบายสวัสดิการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ คือ “เร่งรัดการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเป็นระบบครบวงจร ทั้งด้านการป้องกัน การปราบปราม การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ควบคู่กับการปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และมีการบังคับใช้กฎหมายโดยเคร่งครัด รวมทั้งขยายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด” นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรียังได้เห็นชอบแผนบริหารราชการแผ่นดิน (พ.ศ. 2552 - 2554) เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2552 ซึ่งในส่วนที่มีความสอดคล้องกับคำแถลงนโยบายในประเด็นที่เกี่ยวกับยาเสพติดโดยตรงนั้น จะอยู่ภายใต้หัวข้อนโยบายสังคมและคุณภาพชีวิต ซึ่งกำหนดเป้าหมายในเชิงนโยบาย ดังนี้ “สังคมเข้มแข็งมีความปลอดภัยและมีภูมิคุ้มกันภัย

ยาเสพติด และมีระบบป้องกันมิให้กลุ่มเสี่ยงเป็นเหยื่อของยาเสพติด” โดยกำหนดตัวชี้วัดจาก “อัตราส่วนของผู้เสพ ผู้ติด ผู้ค้ายาเสพติดต่อจำนวนประชากร รวมทั้งคดีอาชญากรรมและคดีความเกี่ยวกับยาเสพติดลดลง”

ปัญหา ยาเสพติด เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของประชาชนและเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ ซึ่งรัฐบาลได้ตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหา ยาเสพติด จึงได้กำหนดให้เป็นนโยบายสำคัญและจำเป็นเร่งด่วน ดำเนินการ โดยการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนของสังคมร่วมกันเพื่อให้สามารถป้องกันและแก้ไขสถานการณ์ปัญหา ยาเสพติด เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ โดยพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 บัญญัติให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดมาตรการและแผนงาน ในการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด และดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด ประกอบกับพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. 2551 บัญญัติให้ กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรมีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่กระทบต่อความมั่นคงภายในราชอาณาจักรและความสงบเรียบร้อยของสังคม นอกจากนี้ ยังได้ได้มีการยกเลิกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 274 / 2551 ลงวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2551 เรื่องจัดตั้งศูนย์อำนาจการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด รวมทั้งคำสั่งอื่นใดที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีดังกล่าวข้างต้น โดยกำหนดให้กลไกการอำนาจการและบริหารจัดการแก้ไขปัญหา ยาเสพติด ประกอบด้วย

1. คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายและวางแผนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติดระดับชาติ รวมทั้ง กำกับติดตามการดำเนินงานในภาพรวม
2. กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) รับผิดชอบในการอำนาจการการแปลงนโยบาย มาตรการ และแผนงานตามที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) กำหนด ไปสู่การปฏิบัติ โดยมีศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 1 (ศปป.1) เป็นกลไกอำนาจการประสานงาน
3. ให้กระทรวง กรม และหน่วยงาน จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดในระดับกระทรวง กรม และหน่วยงาน แล้วแต่กรณีตามที่เห็นสมควร โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการอำนาจการ ประสานงาน กับกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

4. ให้กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 1-4 (กอ.รมน. ภาค 1-4) ทำหน้าที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดกองทัพอากาศที่ 1-4 (ศตส. กองทัพอากาศที่ 1-4) รับผิดชอบในการบูรณาการ การปฏิบัติและดำเนินงานร่วมกับสำนักงาน ป.ป.ส. ภาค/กทม. กองบัญชาการตำรวจภูธร (บข.ภ.) รวมทั้งหน่วยงานอื่นในระดับภาค โดยมีภารกิจ อำนวยการประสานงานในระดับภาค และให้การสนับสนุนการดำเนินงานในระดับพื้นที่โดยมีการดำเนินการร่วมกันของเจ้าหน้าที่ ศตส.กอ.รมน.ภาค 1-4 บข.ภ. สำนักงาน ป.ป.ส.ภาค/กทม. และหน่วยงานอื่นในระดับภูมิภาค

5. ให้มีศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดจังหวัด/กรุงเทพมหานคร (ศตส.จ. / กทม.) ทำหน้าที่บูรณาการการดำเนินงานร่วมกับกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัด (กอ.รมน.จว.) โดยร่วมกันรับผิดชอบนโยบายและปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่ที่รับผิดชอบ โดยให้เจ้าหน้าที่ ศตส.จ./กทม. เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของ กอ.รมน. จังหวัด

6. ให้มีศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดระดับอำเภอ/เขต และศูนย์ประสานงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ศปส.อปท.) เป็นกลไกประสานการปฏิบัติการระดับท้องถิ่นและตำบล

ให้กลไกการอำนวยการและการบริหารจัดการทุกระดับยึดแนวทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดตามนโยบายรัฐบาล โดยกำหนดยุทธศาสตร์ 5 รั้วป้องกัน เป็นยุทธศาสตร์หลัก ประกอบด้วย

รั้วชายแดน คือ การสร้างกิจกรรม กระบวนการทำงานตามมาตรการ เสริมความเข้มแข็ง ป้องกันการลักลอบนำเข้ายาเสพติดตามแนวชายแดนที่กำหนดเป็นเป้าหมายที่จะดำเนินการ

รั้วชุมชน คือ การสร้างกิจกรรม กระบวนการทำงานทุกมาตรการ เสริมความเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันด้านยาเสพติดในระดับหมู่บ้าน/ชุมชนที่กำหนดเป็นเป้าหมาย

รั้วสังคม คือ การสร้างกิจกรรม กระบวนการทำงาน จัดระเบียบสังคมแบบบูรณาการ ขจัดปัจจัยเสี่ยงที่เป็นเงื่อนไขทางลบทุกประการ เสริมสร้างปัจจัยทางบวกที่ส่งผลต่อการสร้างภูมิคุ้มกันต่อปัญหายาเสพติด เพื่อให้ทุกสังคมในทุกจังหวัดมีความเข้มแข็ง

รั้วโรงเรียน คือ การสร้างกิจกรรม กระบวนการทำงาน เสริมความเข้มแข็งในโรงเรียน สถานศึกษา และให้เยาวชนรุ่นใหม่มีภูมิคุ้มกันต่อต้านยาเสพติด

รั้วครอบครัว คือ การสร้างกิจกรรม กระบวนการทำงาน เสริมความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว ให้มีภูมิคุ้มกันด้านยาเสพติดมากขึ้น เป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่ดี (ยุทธศาสตร์ และกลไกการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตามนโยบายรัฐบาล. 2552 : 11)

เทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นวิธีการวิจัยที่เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสาเหตุของชุมชนได้อย่างถาวรและยั่งยืน เพราะเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ต้นจนจบในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจวิธีการวิจัย ดังนี้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีความเป็นมาที่ยาวนานในการสืบหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับชุมชน อุตสาหกรรม บริษัทและองค์กรอื่น ๆ ในทางการศึกษาก็เช่นเดียวกันมีลักษณะที่เป็นไปเพื่อการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม มากกว่าการแก้ไขปัญหาการสอนที่เจาะจงเฉพาะของครูในชั้นเรียน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มีลักษณะในเชิงปฏิบัติการเพื่อสืบหาข้อเท็จจริง ซึ่งบ่อยครั้งที่เป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ

จุดเริ่มต้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) John Dewey นักปรัชญาชาวอเมริกา (จิรัชัย บุรณะฤทธิทวี .2546 : 6) ผู้ริเริ่มแนวคิดใหม่ในการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาศึกษาสภาพปัญหาสังคม โดยเขาได้เขียนเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาเชิงประชาธิปไตย ในหนังสือชื่อ เราคิดอย่างไร (How We Think) ในปี 1933 ซึ่งเขานิยามกระบวนการสะท้อนความคิด ซึ่งประกอบด้วย การชี้แนะสภาพปัญหา กระบวนการทางปัญญา การตั้งสมมติฐาน การให้เหตุผล และการทดสอบสมมติฐานในทางปฏิบัติ โดยเมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นความคิดให้ปฏิบัติการเกี่ยวกับปัญหา ลำดับของความคิดก็เกิดการพลวัต ซึ่งทำให้นักวิจัย สามารถสร้างและกำหนดสมมติฐานเพื่อแก้ปัญหานั้นขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติด้วยเหตุและผล การปฏิบัติการท่ามกลางตัวแปรซึ่งถูกสร้างขึ้นในสถานการณ์นั้น ๆ กระบวนการใช้เหตุและผลก็จะมาทำหน้าที่ในการนิยามและสร้างทฤษฎีเพื่อใช้ปฏิบัติการอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ของระบบการจักรกระทำกับตัวแปรต่าง ๆ

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น มีความจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น ควรเสริมสร้างความรู้สึกเท่าเทียมกันให้กับผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด สร้างความกลมกลืน หลีกเลี่ยงความขัดแย้งเท่าที่เป็นไปได้ แก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างเปิดใจและพูดคุยกัน ยอมรับในสิ่งที่แต่ละคนเป็น โดยไม่คิดว่าเขาควรจะเป็นเช่นไร ให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ใช้ความสัมพันธ์เชิงร่วมมือ มากกว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว การแข่งขัน การขัดแย้ง หรือการใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Stringer.1 996 ; อ้างอิงจาก จิรัชัย บุรณะฤทธิทวี .2546 : 7)

1. แนวคิดและหลักการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินการสำคัญหลายประการ กล่าวคือ ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินการ ทำให้พฤติกรรมของบุคคลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์การลดความขัดแย้งระหว่างบุคลิกภาพส่วนบุคคลกับองค์กร ทำให้เกิดการดำเนินงานเป็นทีม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างแรงจูงใจ โดยสนองความต้องการทางจิตใจตามทฤษฎีของมาสโลว์ (ธรรมรส โชติบุญชูร. 2536 : 228-230)

สำหรับยุทธวิธีในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมนั้น อาจใช้วิธีการให้ร่วมคิดประเด็นปัญหาใกล้ตัวในพื้นที่และมีแนวทางการพัฒนาที่ไม่ยากเกินไปนัก พร้อมทั้งให้ร่วมคิดประเด็นปัญหาโดยพิจารณาลำดับกิจกรรมจากง่ายไปยาก และสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยมีการจูงใจ เสริมแรง อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจใช้เทคนิคต่าง ๆ มาดำเนินการให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ เช่น เทคนิคการประชุมแบบ A-I-C (Appreciation-Influence-Control) ซึ่งเริ่มจากการสร้างความตระหนักในปัญหาร่วมกัน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา และขั้นตอนในการควบคุมแบ่งงานปฏิบัติร่วมกัน เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแสวงหาอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference) ซึ่งเป็นการร่วมกันพิจารณาสภาพในอดีต สภาพในปัจจุบัน และจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนา ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การวางแผนการปฏิบัติร่วมกัน โดยที่วงจรการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมนั้นเริ่มจาก ขั้นตอนที่ 1 เป็นกระบวนการคิด เพื่อค้นหาปัญหา พิจารณาปัญหา ค้นหาสาเหตุของปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ขั้นตอนที่ 2 เป็นกระบวนการตัดสินใจ ขั้นตอนที่ 3 เป็นกระบวนการปฏิบัติ และขั้นตอนที่ 4 เป็นกระบวนการรับผิดชอบ (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. 2545 : 119-137)

จากแนวคิดและหลักการการมีส่วนร่วมดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม เป็นยุทธวิธีที่สำคัญทำให้การดำเนินการเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเป็น การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีหลายเทคนิค โดยมีขั้นตอนสำคัญ คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำหรือร่วมดำเนินการ และร่วมคิดตามประเมินผล

2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นการวิจัยที่มีคุณลักษณะหลายประการแตกต่างไปจากการวิจัยแบบปกติทั่วไป เช่น กระบวนการที่ใช้สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ มีพันธะกรณีระหว่าง นักวิจัยกับชุมชน กรอบของการดำเนินงานกำหนดขึ้นโดยกลุ่มคนในพื้นที่ที่วิจัย จุดเน้นของการวิจัยเริ่มที่คนเป็นหลัก โดยทำให้

คนมีคุณค่า มีความภูมิใจในการกระทำ เป้าหมายของการวิจัยสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของกลุ่มคนในพื้นที่ตามเงื่อนไขที่เหมาะสมและตามความจำเป็น เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนถึงแม้ว่าแต่ละคนจะแตกต่างในด้านพื้นฐาน ทักษะและโครงสร้างทางสังคม แต่นักวิจัยเชื่อมั่นในความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ของคน จึงต้องการให้คนเหล่านั้นมีส่วนร่วม โดยนักวิจัยจะไม่กำหนดกรอบที่ตายตัว แต่ผ่อนสั้นผ่อนยาวตามลักษณะของชุมชน ใช้วิธีการดำเนินการที่เรียบง่ายซึ่งคนในชุมชนรู้จักคุ้นเคยและมีทางเลือกหลากหลาย นักวิจัย มองชุมชนอย่างองค์รวมในลักษณะประสานสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ตามมาตรฐานเฉพาะพื้นที่นั้น ๆ ข้อมูลที่ศึกษา มีลักษณะเป็นนามธรรม ค่านิยม ความรู้สึก และความพอใจของคนในชุมชน การดำเนินการใช้หลักประชาธิปไตย โดยให้กลุ่มคนในพื้นที่มีการตัดสินใจร่วมกัน มีการสร้างกำลัง และอำนาจในการคิดและการต่อรองให้ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่คนในชุมชนอยากทำ ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งตนเอง ผู้ได้รับผลประโยชน์ต้องเป็นผู้ลงมือกระทำหรือมีส่วนร่วมให้โครงการประสบผลสำเร็จ ผลลัพธ์ที่ได้ ไม่นับวัตถุ แต่เน้นความสามารถของคนในชุมชน เน้นการเรียนรู้ และความพอใจของผลที่ได้รับ (พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. 2540 : 60-63)

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ระบบอุตสาหกรรม และองค์กรต่าง ๆ แต่มีน้อยมากในงานด้านการศึกษา ซึ่งมีอยู่บ้างเมื่อครูแต่ละคนทำการแก้ปัญหาในชั้นเรียนหรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนของตนเอง การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องมีการทำความเข้าใจที่ชัดเจนร่วมกับชุมชนและสังคม และมีจุดเน้นของการวิจัยที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความเป็นอิสระหรือมีส่วนร่วมกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม การวิจัยในลักษณะนี้มักจะเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและอาจจะเก็บข้อมูลเชิงปริมาณร่วมด้วยก็ได้ (Creswell. 2002 : 609) จะเห็นได้ว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้นำแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพมาประยุกต์ใช้ โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัยมีส่วนร่วมกันแสวงหารูปแบบหรือวิธีการแก้ปัญหาของตน เน้นการพัฒนาความสำนึกในการวิเคราะห์วิจารณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรับปรุงสถานะความเป็นอยู่และชีวิต ตลอดจนเปลี่ยนแปลงสภาพโครงสร้างและความสัมพันธ์พื้นฐานในสังคมของตนให้ดีขึ้น และเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำวิจัยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และเป็นการคืนอำนาจการตัดสินใจให้กับประชาชนอย่างสมบูรณ์แบบ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรจากภายนอกทำหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาหรือเป็นผู้ประสานงาน เพื่อให้การดำเนินการต่าง ๆ บรรลุเป้าหมายตามที่คนในสังคมนั้นต้องการและเกิดความพึงพอใจ

3. จุดมุ่งหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงคุณภาพองค์กร ประชาชน ชุมชน และชีวิตครอบครัว (Stringer. 1999 : 19, Cited in Creswell. 2002 : 609) โดยมีสาระที่สำคัญ คือ การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อส่งเสริมจุดมุ่งหมายของความเสมอภาค และความเป็นประชาธิปไตย เปิดกว้างให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเกิดความร่วมมือในการตัดสินใจ มีความเห็นร่วมกันทั้งในฐานะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรและเป็นผู้ร่วมกระทำกิจกรรมการวิจัย บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ในทางการเมือง การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ยังมีจุดเน้นที่การกระจายอำนาจทางการเมืองไปสู่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการออกแบบ และกำหนดวิธีการปฏิบัติในโครงการวิจัยนั้น การร่วมกันปฏิบัติในการดำเนินการวิจัยเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการวิจัยรูปแบบนี้ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของแต่ละบุคคลในการวิจัย จะทำให้คนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจที่ดีในรายละเอียดและทำให้เกิดข้อปฏิบัติที่ชัดเจนซึ่งจะนำไปสู่การควบคุม วิถีชีวิตในส่วนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนวิธีการที่จะต้องปฏิบัติทั้งหมด (Merriam. 2002 : 138-139)

เมื่อพิจารณาบทบาทของนักวิจัยจะพบว่า นักวิจัยมีบทบาทเป็นสมาชิกในบางด้านขององค์กร เป็นผู้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการของวิจัยในองค์กรนั้น โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร นักวิจัยจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ทั้งในสถานะภาพของสมาชิกในองค์กรและการเป็นนักวิจัย บทบาทเหล่านี้จะกำหนดให้นักวิจัยต้องพัฒนาข้อสรุป ที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง (Valid Conclusions) เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจลักษณะ เฉพาะของกลุ่มคนในองค์กรและเกิดความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น (Schutt. 1996 : 432- 584)

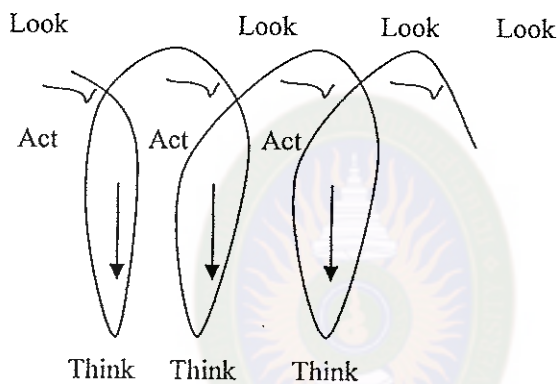
4. วิธีการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วิธีดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะร่วมกันกับการวิจัยปฏิบัติการหลายประการ จึงขอสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการ ดังนี้

การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) เป็นรูปแบบของการแสวงหาความรู้ความจริงอย่างเป็นระบบ โดยผู้ที่ปฏิบัติมีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้เทคนิคกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของตน (Gall & Other. 1999 : 468) ลักษณะของการวิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาคำตอบของปัญหาทั่ว ๆ ไปในระดับย่อยหรือเฉพาะท้องถิ่น โดยอาจศึกษาจากกลุ่มเฉพาะเล็ก ๆ ซึ่งการวิจัยลักษณะนี้ไม่เคร่งครัดในกฎเกณฑ์และรูปแบบเหมือนกับวิธีการวิจัยตามปกติ

การวิจัยปฏิบัติการเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ เป็นงานวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงสิ่งที่ได้จากข้อค้นพบที่มีคุณภาพจากข้อมูลในการวิจัยเข้ากับประสิทธิผลของระบบที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ การวิจัยนั้น (Fryer & Feather. 1994 : 230) และใช้ข้อค้นพบนั้นไปปรับปรุงหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

จากการพิจารณากระบวนการวิจัยปฏิบัติการจะพบว่ามีลักษณะเป็นเกลียวของการคิด การพิจารณาและการกระทำซึ่งเรียกว่า “เกลียวปฏิสัมพันธ์ (Interacting Spiral)” ซึ่งเสนอไว้โดย สตรีงเกอร์ (Stringer, 1999 : 19 , cited in Creswell, 2002 : 610) ประกอบด้วย 3 ระยะ คือ ดูว่ามีปัญหาอะไร (Look) คิดพิจารณา (Think) และลงมือปฏิบัติ (Act) ซึ่งรูปแบบลักษณะนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ไม่จำเป็นต้องเป็นแนวเส้นตรง กระบวนการทั้งหลายสามารถเกิดขึ้นได้ซ้ำอีก และจะมีการปรับปรุงกระบวนการและการให้ความหมายในขั้นต่อไป ดังขั้นตอนที่แสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 เกลียวปฏิสัมพันธ์ (Interacting Spiral)

ที่มา : Stringer, E.T. Action research (1999 : 19) และ Cited in Creswell (2002 : 610)

เครสเวลล์ (Creswell, 2002 : 614) ได้สรุปลักษณะสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับการวิจัยปฏิบัติการ ดังนี้

1. มีจุดเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติ
2. การดำเนินการวิจัยมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัย และผู้เข้าร่วมการวิจัย
4. เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (Dynamic Process) ของเกลียวปฏิสัมพันธ์ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขั้นต่อไป (Back and Forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ
5. การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้
6. มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียน ท้องถิ่น ชุมชน และบุคลากรทางการศึกษา เป็นต้น

แม้ว่าการวิจัยปฏิบัติการและการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะมีลักษณะร่วมกันหลายประการแต่มีข้อแตกต่างที่สำคัญ คือ การวิจัยปฏิบัติการมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นเพื่อนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในการดำรงชีวิตประจำวัน (Reason & Bradbury, 2001 : 2, Cited in Donna, 2004 : 536) ดังนั้น ระเบียบวิธีการวิจัยจึงต้องการมาตรฐานทางทฤษฎีที่มากเพียงพอต่อการนำไปใช้และการนำไปปฏิบัติ ส่วนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นเพื่อสร้างความรู้ และกระตุ้นประชาชน ซึ่งกระบวนการนี้มีการประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีอำนาจและการไร้อำนาจของบุคคลในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ยากจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเหล่านี้มีสิทธิมีเสียงในการกำหนดนโยบาย หรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง โดยเน้นความร่วมมือที่ทุกคนมีอำนาจอย่างเท่าเทียมกันทั้งตัวผู้วิจัย ผู้ให้ข้อมูล และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน

กระบวนการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเป็นพลวัต มีความยืดหยุ่นในการดำเนินการสูง และเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุก ๆ คนที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (ม.ป.ป. 2540 : 42-43) ได้เสนอกระบวนการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การเตรียมชุมชน เพื่อที่จะให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยในระดับที่เสมอภาคกัน
2. อบรมนักวิจัยร่วมกับชุมชน เพื่อเตรียมนักวิจัยในท้องถิ่นให้มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ในท้องถิ่น บทบาทของผู้นำที่เป็นนักวิจัยท้องถิ่น การจัดองค์กรชุมชน รูปแบบของผู้นำ การสนับสนุน และมนุษยสัมพันธ์
3. กำหนดรูปแบบการวิจัย โดยกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันกำหนดรูปแบบการวิจัย เช่น การพิจารณารายละเอียดปัญหาทั่วไปที่ชุมชนได้เลือกขึ้นมา การจำแนกออกเป็นปัญหาย่อย ๆ เพื่อจะสามารถทำการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาได้ทีละส่วน กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการเครื่องมือที่จะใช้รูปแบบคำถาม วิธีการถาม กลุ่มและขนาดของตัวอย่าง เป็นต้น
4. ลงมือเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันประมวลผลและสรุปข้อมูลให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์สิ่งที่พบ วิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงได้ข้อมูลเช่นนี้ เขียนสรุปสิ่งที่พบออกอย่างกว้าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะประกอบ
6. หาวิธีข้อค้นพบกับประชาชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเสนอคืนต่อชุมชน ให้มีโอกาสดูตรวจสอบและแก้ไขให้เกิดความถูกต้อง ตลอดจนทำการวิเคราะห์ สรุปประเด็นหรือชี้แนะประเด็นสำคัญให้แก่กลุ่มนักวิจัย

7. วางแผนชุมชน โดยการอบรม กลุ่มที่ทำหน้าที่วางแผนให้สามารถเขียนโครงการได้รวมทั้งมีความสามารถในการจัดองค์การชุมชนด้วย โครงการที่กลุ่มวางแผนเขียนขึ้นนี้จะต้องนำมาปรึกษาหารือกับชุมชน ให้ชุมชนตรวจสอบแก้ไขและรับรองก่อนนำไปเสนอขอรับการสนับสนุนจากองค์การที่เกี่ยวข้องต่อไป

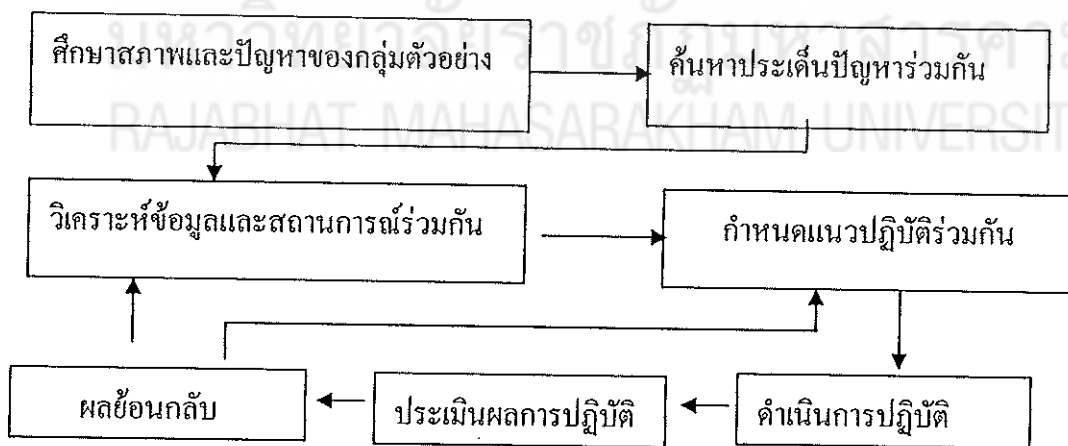
8. นำแผนไปปฏิบัติ โดยการระดมทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนองค์กรประชาชนในชุมชนมาร่วมปฏิบัติตามแผนที่จัดวางขึ้น จากพื้นฐานข้อมูลที่เป็นผลมาจากการศึกษาร่วมกัน

9. ติดตามกำกับ และประเมินผลในชุมชน โดยกลุ่มนักวิจัยร่วมกับชุมชน ข้อควรพิจารณาในการเลือกชุมชนเป้าหมายควรมีเกณฑ์ที่ชัดเจนในการคัดเลือกมีการพิจารณาศักยภาพของชุมชน และศึกษาข้อมูลที่สำคัญของชุมชนนั้นมาก่อนการเข้าสู่ชุมชนต้องทำความเข้าใจชุมชน หาความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างความคุ้นเคยกับบุคคลผู้นำชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การเลือกทีมนักวิจัยท้องถิ่นที่สามารถเข้าร่วมกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ตลอดโครงการ จากนั้น นักวิจัย ร่วมกับนักวิจัยท้องถิ่นจะทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็น หลังจากทำการวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูลเสร็จแล้ว ต้องนำข้อมูลเหล่านั้นเสนอให้ชุมชนรับทราบ มีการแนะนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้แก่ประชาชนทำการพัฒนาทัศนคติของประชาชนให้รู้จักการทำงานร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่ต้องการทำการวิจัย จัดกิจกรรมการวิจัยขนาดเล็กเพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะในการทำการวิจัยซึ่งทุกคนจะต้องเกี่ยวข้องตลอดกระบวนการในการพัฒนา เลือกปัญหาที่จะทำการวิจัยซึ่งปัญหานั้นต้องสามารถหาคำตอบมาแก้ปัญหาได้ จากนั้น จึงหาทางเลือกและวิธีการต่าง ๆ มาใช้ ในขั้นตอนต่อไปจะมีการวางแผนการวิจัย การวางแผนการปฏิบัติ การกำกับดูแล ติดตามความก้าวหน้า การประเมินผล การเขียนรายงานการวิจัย ถ้าการดำเนินการประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ประชาชนในชุมชนนั้นสามารถนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกลับมาใช้ใหม่ โดยไม่ต้องมีนักวิจัยจากภายนอกมาช่วยดำเนินการและเป็นการเริ่มต้นวงจรต่อไปของกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของชุมชนนั่นเอง

5. ตัวอย่างของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ภูวเดช ธนโชติธีรกุล (2547 : 73) ได้วิจัยเรื่อง “การลดปัญหานักเรียนติดยาเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎ์ 3 จังหวัดฉะเชิงเทรา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานักเรียนติดยาเสพติดในโรงเรียน วิธีดำเนินการของโรงเรียนในการช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยง และแนวทางลดปัญหานักเรียนติดยาเสพติด กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนกลุ่มเสี่ยง (กลุ่มที่เคยติดยาและได้รับการบำบัดจนเข้าสู่

สภาพปกติแล้วแต่มีแนวโน้มที่จะกลับไปติดยาเสพติดอีก) จำนวน 3 คน ผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มเสี่ยง จำนวน 3 คน และครูที่ทำหน้าที่ป้องกันแก้ไขปัญหานักเรียนติดยา จำนวน 3 คน วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ แบบลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการวิเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัย ปรากฏว่านักเรียนกลุ่มเสี่ยงกลุ่มนี้ได้รับการชักชวนจากเพื่อนให้ทดลองเสพยาจนกระทั่งติดยา ในขณะที่ติดยามีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ขาดเงิน ผลการเรียนตกต่ำ เพื่อนบางคน เลิกคบ สุขภาพไม่ดี และเกิดปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัว ปัญหาด้านสุขภาพและปัญหา ความสัมพันธ์กับครอบครัวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนตัดสินใจเลิกยา ข้อมูลจากผู้ปกครอง พบว่า สภาพครอบครัวมีปัญหา มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการติดยาของนักเรียน ในส่วนของครู พบว่า การปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้รับความร่วมมือระหว่าง นักเรียน ครู และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แนวทางลดปัญหามี 8 ประการ คือ กำหนดมาตรการสร้างภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ มาตรการป้องปราม มาตรการเฝ้าระวัง มาตรการป้องกันแก้ไข การมีกิจกรรมร่วมกันของนักเรียนและผู้ปกครอง การติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด การสุ่มตรวจปัสสาวะ และการประเมินผลการดำเนินงานตาม มาตรการที่กำหนดขึ้น ผลการดำเนินการ พบว่า นักเรียนกลุ่มเสี่ยงและผู้ปกครองมีความใกล้ชิดสนิทสนมเข้าใจกันมากขึ้น ครูที่ปฏิบัติหน้าที่เข้าใจสภาพปัญหาของนักเรียนและพร้อมให้ความ ช่วยเหลือ ซึ่งวิธีดำเนินการวิจัยสามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 ตัวอย่างการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

6. ประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาประชาชน และกลุ่มชนในพื้นที่หลายประการ ดังที่ ประพิน วัฒนกิจ (2542 : 142) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของวิจัยในแนวทางนี้ไว้ 4 ประการ คือ

1. ให้ความสำคัญและเคารพต่อความรู้พื้นบ้าน ด้วยการยอมรับและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ คือ ยอมรับว่าความรู้พื้นบ้านและระบบการสร้างความรู้ในแบบอื่นยังคงมีปฏิบัติอยู่ในหมู่คนจนเพื่อแก้ไขปัญหาและเพื่อการดำรงชีวิตของเขา
2. พัฒนาและปรับปรุงศักยภาพของชุมชนและของบุคคล โดยส่งเสริมและฟื้นฟูความเชื่อมั่นในตนเอง ให้สามารถที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหา และสถานการณ์ของเขาเอง
3. สร้าง แสวงหา และประยุกต์องค์ความรู้ ที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนมาใช้ในการให้ความรู้แก่บุคคลในชุมชนนั้น
4. ยอมรับในมุมมอง ความคิดเห็น และประสบการณ์ของชาวบ้านว่ามีความสำคัญ เป็นการมองให้ตรงกับปัญหาและความต้องการของเขา

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยช่วยกันแสวงหารูปแบบของการพัฒนาหรือหาวิธีแก้ปัญหา มีการพัฒนาความสำคัญในการวิเคราะห์วิจารณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงสถานะความเป็นอยู่และวิถีชีวิตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสภาพโครงสร้างและความสัมพันธ์พื้นฐานในสังคมของตนเอง บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันทางอำนาจของบุคคล ซึ่งกระบวนการวิจัยมีความยืดหยุ่นสูงและมีความเป็นพลวัต แต่มีข้อควรพิจารณาว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะลดลงเมื่อสิ้นสุดโครงการ วิจัยหรือในชุมชนที่โครงสร้างทางสังคมไม่แข็งแกร่งพอ เมื่อมีผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้น กระบวนการเหล่านี้อาจสิ้นสุดลงและสูญสลายไปในที่สุด ดังนั้น นักวิจัยจึงควรต้องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระบวนการวิจัยที่จะต้องทำต่อเนื่อง การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และการถอนตัวนักวิจัยออกจากชุมชน เป็นต้น

เทคนิค A-I-C (Appreciation – Influence - Control)

A-I-C เป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ มีการระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ชัดจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ งานที่ได้รับจากการประชุมเกิดจากความคิดของคนทุกคน โครงสร้างกระบวนการ A-I-C มีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อนเท่ากับ F.S.C.

1. ความเป็นมา

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย ได้นำมาทดลองเผยแพร่ในประเทศไทย ต่อมาได้ดัดแปลงร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติงานในหมู่บ้าน ตำบล และพบว่า กระบวนการนี้ ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวในการพัฒนาชุมชนของตน มีพลังในการรวมกลุ่ม รู้สึกเป็นเจ้าของในโครงการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ช่วยให้นักพัฒนาทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เข้าใจและใกล้ชิดประชาชนมากขึ้น จนสามารถจัดโครงการให้การสนับสนุนการพัฒนาตรงกับความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงยิ่งขึ้น

2. ความหมาย

A-Appreciation คือ การยอมรับชื่นชม (Appreciate) ความคิดเห็น ความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยความเข้าใจในประสบการณ์ สภาพหรือขีดจำกัดของเพื่อนสมาชิกแต่ละคน จึงไม่รู้สึกต่อต้านหรือวิจารณ์เชิงลบในความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิก ทุกคนในกลุ่มมีโอกาสให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุผล ความรู้สึก และการแสดงออกตามที่เป็นจริง เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกที่ดีมีเมตตาต่อกัน เกิดพลังร่วมและความรู้สึกเป็นเครือข่าย เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

I-Influence คือ การใช้ประสบการณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนที่มีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญ ยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ของกลุ่มสมาชิกในกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมาก มีการถกแถลงด้วยเหตุผลทั้งในประเด็นที่เห็นด้วยและเห็นขัดแย้ง จนได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกัน

C-Control คือ การนำยุทธศาสตร์/วิธีสำคัญ มากำหนดแผนปฏิบัติการโดยละเอียด สมาชิกเลือกได้ว่าตนเองสามารถรับผิดชอบในเรื่องใดด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดพันธสัญญา ข้อผูกพัน (Commitment) แก่ตนเองเพื่อควบคุมตนเอง (Control) ให้ปฏิบัติจนบรรลุผลตามเป้าหมายร่วมของกลุ่ม

3. การวาดภาพ

กระบวนการ A-I-C จะใช้การวาดภาพเพื่อสะท้อนประสบการณ์ในอดีต สภาพปัจจุบันกับจินตนาการถึงความมุ่งหวังในอนาคตของสมาชิกทุกคน โดยให้แต่ละคนวาดภาพของตนก่อนนำภาพของทุกคนมาวางรวมกันบนกระดาษแผ่นใหญ่แล้วจึงต่อเติมรวมภาพของแต่ละคนให้กลมกลืนเป็นภาพใหญ่ของกลุ่มเพียงภาพเดียว

การวาดภาพเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกสะท้อนสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจออกมาอย่างแท้จริง บางเรื่องราวไม่สะดวกที่จะพูด โดยเปิดเผยก็สามารถสะท้อนออกมาเป็นภาพหรือสัญลักษณ์ รูปทรง สี แทนการพูด เขียนหนังสือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นสามารถซักถามข้อมูล ความหมายจากภาพได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ใช้เป็นสื่อกระตุ้นให้สมาชิกที่ไม่ค่อยกล้าพูดได้ร่วมอธิบายความคิดประสบการณ์ของตน การวาดภาพช่วยสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง

การรวมภาพความคิดของแต่ละคนเป็นภาพรวมของกลุ่มทำได้ง่าย และเป็นรูปธรรมกว่า การพยายามรวมแนวคิดของแต่ละคน โดยการอภิปรายหรือการเขียน และเป็นสื่อถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของภาพร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการสร้างกรอบความคิดตามภาพของกลุ่ม

โดยทั่วไปผู้ใหญ่มักกังวลว่า ไม่มีความสามารถในการวาดภาพจึงควรชี้แจงว่าการวาดภาพไม่เน้นความสวยงาม หากเน้นถึงความหมายที่ปรากฏเป็นภาพ ผู้วาดอาจใช้สีเป็นสัญลักษณ์แทนภาพเหมือนก็ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุทธนา ปัทมวัฒน์ (2547 : 73 - 77) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยกระบวนการประชาสังคม ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน เกิดขึ้นได้จากทีมประชาคมตำบลศิลาเพชร องค์กรผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เล็งเห็นถึงปัญหาของยาเสพติดในชุมชน ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและปัญหาหลาย ๆ ด้าน จึงได้มีการดำเนินการดำเนินงานในชุมชนต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2542 – ปัจจุบัน ซึ่งทำให้สถานการณ์ของยาเสพติดลดลงอย่างมาก ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

การศึกษาการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยกระบวนการประชาสังคม เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างแน่นอน การสังเกต การสนทนากลุ่ม แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ในประเด็นหลักคือศึกษากระบวนการก่อตัวของชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติด ศึกษาประวัติชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชน ประวัติการตั้งรกรากและถิ่นฐานของหมู่บ้าน สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม ประเพณีระบบความเชื่อ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน สถานการณ์ยาเสพติดในชุมชน ศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรง บังคับเอื้อให้เกิดปัญหา ประวัติและจุดเริ่มต้นในการก่อเกิดกระบวนการประชาคม การก่อตัวของจิตสำนึก กลไกการดำเนินงานกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเครือข่าย และผลกระทบที่เกิดขึ้น พัฒนาการของการแก้ไขปัญหายา โดยถามจากสถานการณ์จากปัจจุบันย้อนไปถึงอดีตเปรียบเทียบสถานการณ์อดีตและปัจจุบัน

แหล่งข้อมูลมาจาก ประชาชนของชุมชน ผู้นำชุมชน แกนนำด้านยาเสพติด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน กลุ่มประชาชนที่สนับสนุนการดำเนินงานและไม่สนับสนุน แบ่งเป็นผู้เสพและครอบครัวผู้เคยเสพยาที่เลิกได้ ครอบครัวมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และผู้มีพฤติกรรมวางเฉยหรือปฏิเสธการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยกระบวนการประชาสังคม ของตำบลศิลาเพชร มีความเข้มแข็งระดับหนึ่ง กล่าวคือ การดำเนินงานเกิดขึ้นจากชุมชนเห็น ความสำคัญของปัญหายาเสพติด มีการรวมตัวเปิดเวทีสาธารณะเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการคิด วิเคราะห์ปัญหา มีการวางแผนการดำเนินงาน มีการประชาคมด้านยาเสพติดในทุก หมู่บ้านเพื่อค้นหา ผู้เสพ ผู้ค้า และทำการประชาพิจารณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งกฎประชาคมมีการวางแผน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการหางบประมาณในการดำเนินงานในลักษณะการบูรณาการทั้งตำบล โดยมีแนวทาง คือ การบูรณาการโครงการหลายหน่วยงานที่มีเป้าหมายเรื่องการป้องกันยาเสพติด และกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน โดยการร่วมมือกันทุกโครงการ การกำหนดกลวิธีการดำเนินงานโดย ชุมชน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแก่กลุ่มผู้เสพยาบ้า และแกนนำร่วม เป็นการสร้างกลุ่มแกนนำ ในการดำเนินการเรื่องยาเสพติด และเป็นแกนนำสำคัญในการดำเนินงานป้องกันและปราบปราม ร่วมกันผลักดันให้เกิดเวทีชาวบ้าน เกิดมาตรการทางสังคมเพิ่มและได้ผลอย่างเด่นชัด การดำเนิน การแก้ไขปัญหายาเสพติดได้ปรับแผนและดำเนินการเกิดหมู่บ้านปลอดยาเสพติด ในปี พ.ศ. 2545 มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตามยุทธศาสตร์พลังแผ่นดินในทุกหมู่บ้าน มีการติดตามประเมินผล อย่างต่อเนื่อง ในปี 2545 พบว่า ผู้เคยเสพยาทั้งสิ้น 210 ราย สามารถเลิกยาได้ คงเหลือผู้เสพ 38 ราย และยินยอมทำพันธะสัญญาประชาคม และยินยอมเข้ารับการบำบัด ผู้ค้ารายย่อย 10 ราย ยินยอมทำพันธะสัญญาประชาคมและเลิกค้า ในปี 2547 มีผู้เสพยา 20 ราย ได้รับการเฝ้าระวัง และรับการบำบัด โปรแกรมกายจิตสังคมบำบัดในโรงเรียน และสามารถควบคุมป้องกันและ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้

จากผลการดำเนินงานจะเห็นได้ว่า กระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยกระบวนการ ประชาสังคม เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม เกิดกระบวนการ ร่วมคิด ร่วมทำ เป็นกระบวนการที่สำคัญในอันดับต้น เป็นรากฐานที่สำคัญ ที่ทำให้ชุมชนเข้าใจปัญหา ตระหนักในปัญหา เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกรักครอบครัว วงศ์ตระกูล รักหมู่บ้าน ความอยู่ยากและปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดการร่วมแรง ร่วมใจ ทำให้เกิดความสามัคคี จากการศึกษา พบว่า บทบาทและความสัมพันธ์ขององค์กรภาครัฐและ องค์กรชุมชน ในฐานะผู้กระตุ้น เป็นผู้ประสานงาน ผู้สนับสนุนอย่างสม่ำเสมอ การมีผู้นำที่ เข้มแข็งเอาจริงเอาจัง การประชุม การมีกิจกรรมสาธารณร่วมกัน และการติดตามประเมินผล

อย่างต่อเนื่อง รวมถึง การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และยึดชุมชนเป็นหลัก เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

ภูวเดช ธนโชติธีรกุล (2547 : 104-114) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การลดปัญหานักเรียนติดยาเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎ์ 3 จังหวัดฉะเชิงเทรา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานักเรียนติดยาเสพติดในโรงเรียน วิเคราะห์การดำเนินงานของโรงเรียนในการช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยง และแนวทางลดปัญหานักเรียนติดยาเสพติด กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนกลุ่มเสี่ยง (กลุ่มที่เคยติดยาและได้รับการบำบัดจนเข้าสู่สภาพปกติแล้ว แต่มีแนวโน้มที่จะกลับไปติดยาเสพติดอีก) จำนวน 3 คน ผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มเสี่ยง จำนวน 3 คน และครูที่ทำหน้าที่ป้องกันแก้ไขปัญหานักเรียนติดยา จำนวน 3 คน วิธีการดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการวิเคราะห์เอกสารผลการวิจัย ปรากฏว่า นักเรียนกลุ่มเสี่ยงกลุ่มนี้ได้รับการชักชวนจากเพื่อนให้ทดลองเสพยาจนกระทั่งติดยา ในขณะที่ติดยามีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ขาดเงิน ผลการเรียนตกต่ำ เพื่อนบางคนเลิกคบ สุขภาพไม่ดี และเกิดปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัว ปัญหาด้านสุขภาพ และปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนตัดสินใจเลิกยา ข้อมูลจากผู้ปกครอง พบว่า สภาพครอบครัวมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการติดยาของนักเรียน ในส่วนของครู พบว่า การปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้รับความร่วมมือระหว่างนักเรียน ครู และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แนวทางลดปัญหามี 8 ประการ คือ กำหนดมาตรการสร้างภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ มาตรการป้องปราม มาตรการเฝ้าระวัง มาตรการป้องกันแก้ไข การมีกิจกรรมร่วมกันของนักเรียน และผู้ปกครอง การติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด การสุ่มตรวจปัสสาวะ และการประเมินผลการดำเนินงานตามมาตรการที่กำหนดขึ้น ผลการดำเนินการ พบว่า นักเรียนกลุ่มเสี่ยงและผู้ปกครองมีความใกล้ชิดสนิทสนมเข้าใจกันมากขึ้น ครูที่ปฏิบัติหน้าที่เข้าใจสภาพปัญหาของนักเรียนและพร้อมให้ความช่วยเหลือ

วัฒนา บันเทิงสุข (2548 : 118 - 123) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า (ชื่อสมมติ) จังหวัดระยอง” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหา หารูปแบบ และหาข้อสรุปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร โดยใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประเด็นของการศึกษาเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู การอนุรักษ์ และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศึกษากับบุคคลหลักในชุมชน จำนวน 5 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า

จุดอ่อนของชุมชน คือ ผู้นำในชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และปฏิบัติงานเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนได้น้อย ประชาชนขาดแรงจูงใจในการพัฒนางานภูมิปัญญา และไม่มีรูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนมาดำเนินการหารายได้ แต่จุดแข็งของชุมชน คือ ชุมชนมีทรัพยากรที่เป็นสมุนไพรหลายชนิด มีเอกลักษณ์อาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูภูมิปัญญามีหลายกลุ่ม มีพื้นที่และแหล่งน้ำที่เอื้อต่อการพัฒนาการเกษตร ในการวิจัยครั้งนี้ชุมชนได้เสนอให้นำทุนในชุมชน คือ ครูภูมิปัญญา และผลผลิตที่เป็นอาหารสมุนไพรมาพัฒนา ในการดำเนินการพบว่า รูปแบบเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร จนกระทั่งสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจได้มีการดำเนินการหลัก 15 ประการ คือ 1) รวมกลุ่มผู้สนใจที่มีแนวคิดเดียวกันและเอื้อต่อกันได้มากที่สุด 2) เลือกกิจกรรมที่ปฏิบัติได้ง่าย ใช้ทุนน้อยมาเป็นสื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) สสำรวจตลาดผู้บริโภคเพื่อหาความเป็นไปได้ของการผลิต 4) มีระเบียบการทำงานของกลุ่ม 5) มีกลุ่มเป้าหมายที่รองรับผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน 6) ทุกคนที่ทำงานต้องมีความรู้และเข้าใจในสรรพคุณของผลิตภัณฑ์ 7) แบ่งหน้าที่รับผิดชอบโดยให้สมาชิกเลือกงานเอง 8) เลือกสถานที่ที่เอื้อ และสะดวกต่อการทำงานของสมาชิก 9) เริ่มงานจากจำนวนน้อย แล้วค่อยขยายตามความต้องการของผู้บริโภค 10) มีการประเมินผลการปฏิบัติงานและผลผลิตที่ตรงประเด็น 11) ให้ความสำคัญและความเสมอภาคกับทุกคน 12) เมื่อพบปัญหาต้องสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการได้ทันที 13) หลีกเลี่ยงความขัดแย้งในกลุ่มและบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกระดับ 14) พัฒนาปรับปรุงงานให้มีความสม่ำเสมอทั้งคุณภาพและปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค 15) มีการสร้างขวัญและกำลังใจที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกคนทุกกลุ่ม

ผลที่ได้รับจากกระบวนการวิจัย ปรากฏว่า กลุ่มที่ดำเนินการผลิตด้วยกระบวนการดังกล่าวสามารถดำเนินการบริหารจัดการพัฒนางานได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างงาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และมีรายได้เพิ่มขึ้น วิธีการวิจัยสามารถสรุปเป็นภาพได้ดังนี้ ศึกษาปัญหา สร้างรูปแบบการมีส่วนร่วม นำรูปแบบไปใช้และการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนมีการพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมกับชุมชน ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ ได้แก่

1. ประชาชนมีการบริหารจัดการตนเองและกลุ่ม
2. ประชาชนมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น
3. ประชาชนให้คุณค่าต่อทรัพยากรสมุนไพรในชุมชนมากขึ้น

ภรดี ไชยสิน (2547 : 70 - 75) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาการพัฒนาารูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน และเพื่อ

พัฒนารูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรวิจัยคือ ชาวบ้านทุกคนในพื้นที่กรณีศึกษาจำนวน 3,101 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจงในตำบลน้ำเอี้ย และตำบลบ้านไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และแบบสังเกตการณ์ ข้อสรุปและการอภิปรายผล พบว่า ในเชิงกระบวนการการพัฒนาารูปแบบฯ เริ่มด้วยการสร้างความตระหนักแก่ประชาชนทั่วไป และคัดเลือกแกนนำชุมชนเข้ามาทำงานในรูปแบบของคณะกรรมการ จากนั้นทำการสำรวจการใช้ยาเสพติดก่อนดำเนินโครงการทบทวน/สำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน วิเคราะห์และสังเคราะห์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นให้ป็นองค์ความรู้ใหม่ จากนั้นนำมาดำเนินการแก้ไข ติดตามผลและตรวจสอบเป็นระยะ รวมทั้งประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการ ในเชิงเนื้อหา กิจกรรมสำคัญที่สุดในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในมุมมองของชาวบ้าน คือ การเสริมสร้างอาชีพและ การลดกระแสบริโภคนิยมของประชาชน

กมล คงบางปอ (2549 : 48 - 53) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านไร่ การศึกษาคั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านไร่ โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีส่วนได้เสีย ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติดของนักเรียน ให้ตรงตามสภาพการณ์และสาเหตุที่เป็นจริงโดยกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชายและหญิงที่กำลังศึกษาในชั้น ป.5-6 และ ม.1-3 จำนวน 211 คน เครื่องมือเชิงปริมาณที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่วัดความรู้ เจตคติ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการปฏิเสธและพฤติกรรมกาป้องกันยาเสพติด วิธีการเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ประกอบไปด้วย กระบวนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการ เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นใน โรงเรียน และชุมชน เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์การใช้ยาเสพติด ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของเยาวชนที่เคยทำทั้งในอดีต และปัจจุบัน รวมทั้ง การติดต่อประสานงานเพื่อขอความร่วมมือไปยังบุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) การดำเนินการเป็นขั้นตอนของการนำเทคนิค A-I-C มาใช้เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันค้นหาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ ยาเสพติดของเยาวชน กำหนดกิจกรรมในการแก้ไขและนำไปปฏิบัติ โดยมีโครงการที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ทั้งสิ้น 7 โครงการ เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาปัจจัยภายในของเด็ก 1 โครงการ และโครงการที่มุ่งพัฒนาปัจจัยภายนอก โดยการเฝ้าระวังสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เอื้อหรือสนับสนุนให้นักเรียนติดยาเสพติด ทั้งสภาพแวดล้อมที่บ้าน โรงเรียน และชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ 6 โครงการ และ 3) การประเมินผลในเชิงปริมาณพิจารณา

จาก ระดับความรู้ เจตคติ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการปฏิเสธ และพฤติกรรมการป้องกัน ยาเสพติดของนักเรียนก่อนและหลังการดำเนินงาน ส่วนการประเมินผลในเชิงคุณภาพใช้วิธีการประเมินแบบมีส่วนร่วม

ผลการดำเนินงาน พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหา การใช้ยาเสพติดของนักเรียน ได้แก่ ตัวเด็กเอง ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และเจ้าหน้าที่จาก หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา วางแผน โดยกำหนดเป็น โครงการ/กิจกรรม นำไปปฏิบัติและประเมินผล สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาคการใช้ยาเสพติด ของนักเรียนได้ตรงตามสภาพการณ์และสาเหตุที่เป็นจริง โดยไม่มีนักเรียนรายใหม่ที่ใช้ยาเสพติด เพิ่มขึ้น และอัตราการใช้ยาเสพติดของนักเรียนลดลง นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น มีเจตคติทางลบ ต่อการใช้ยาเสพติด มีทักษะในการตัดสินใจ การปฏิเสธ และพฤติกรรมการป้องกันตนเองจาก ยาเสพติดเพิ่มขึ้น สรุปได้ว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถสนับสนุนให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้มี ส่วนร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงสุดในการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ ให้ได้เรียนรู้ จากการกระทำด้วยตนเอง ซึ่งนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมที่สามารถจัดการกับปัญหาคการใช้ยาเสพติด ของเยาวชนในชุมชนของตนเองได้

ธนวัฒน์ ขยัน และเดช วัฒนชัยยิ่งเจริญ (2547 : 48 - 53) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมี ส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำชลประทานภูเขา : กรณีศึกษา บ้านร่องถ่อน ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปรางค์ จังหวัดพิษณุโลก (พ.ศ. 2545 - พ.ศ. 2546) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม 4 ด้าน คือ (1) ร่วมคิด (2) ร่วมสร้าง /ทำ/ปฏิบัติ (3) ร่วมใช้/รับประโยชน์ (4) ร่วมดูแลรักษา รวมถึงปัญหา อุปสรรค จากประชากร 51 ราย (100%) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดตรวจสอบรายการ และ ข้อคิดเห็นปลายเปิด วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่แล้วหาค่าร้อยละและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ แบบ Chi - Square ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุตั้งแต่ 25 ปี ถึง 50 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นไปมีปริญญาตรี 1 คน พื้นที่ทำการ เกษตร 1 ไร่ ถึง 30 ไร่ ยินดีมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของชุมชนด้านร่วมคิด (72.6 %) ร่วมสร้าง / ทำ / ปฏิบัติ (84.3 %) ร่วมใช้ / ร่วมรับประโยชน์ (84.3 %) และร่วมดูแลรักษา (66.6 %) นับว่า มีสัดส่วนค่อนข้างสูง ผู้ให้ข้อมูลมีความพึงพอใจปานกลาง (55.8 %) ต่อการสร้างอาชีพใหม่และ การเพิ่มรายได้จากการมีระบบน้ำชลประทานภูเขา และมีปัญหาและอุปสรรคในการใช้น้ำและ บริหารงานกลุ่มระดับปานกลาง (68.93 %) และพบว่า ระดับการศึกษาของประชากรมีผลส่งเสริม ต่อการร่วมคิด ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์ และยังมีผลกระทบต่อ การตัดสินใจในกิจกรรม กลุ่มด้านร่วมสร้าง / ทำ / ปฏิบัติ เช่น การติดตั้งระบบน้ำทำแนวกันไฟ และก่อสร้างถังพักน้ำ ส่วนด้านร่วมใช้และรับประโยชน์ เพศและขนาดของพื้นที่ใช้น้ำที่ต่างกันมีผลต่อการใช้น้ำใน

กิจกรรมการเกษตรจึงมีผลให้การมีส่วนร่วมแตกต่างกัน การมีส่วนร่วมด้านดูแลรักษา พบว่า ระดับการศึกษาสูง ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมรักษา

ไกรสุข สีนสุก (2545 : 88 - 93) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการป้องกันยาเสพติด โดยวิธีการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ตำบลบางพรหม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำทางการ ผู้นำทั่วไป ประชาชนทั่วไป และผู้มีส่วนได้เสีย เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการ ในชุมชนตำบลบางพรหม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า การก่อเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อป้องกันยาเสพติดเกิดจากการกระตุ้นให้ชุมชนรับรู้ และตระหนักในปัญหาเสพติด โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัย มีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการศึกษาปัญหา สำรวจและหาแนวทางแก้ไข 2) ขั้นการเลือกแนวทางหรือกำหนดทิศทางการแก้ปัญหา และ 3) ขั้นการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาซึ่งในที่สุดนำไปสู่กระบวนการได้มาซึ่งมาตรการทางสังคมภายใต้ฐานคิดในการมองปัญหาเชิงบวกที่จะไม่สร้างหรือก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ยาเสพติดของชุมชน มาตรการดังกล่าวให้ความสำคัญต่อการสร้างความสงบสุขในชุมชน โดยเชื่อว่าหากชุมชนมีความร่มเย็นเป็นสุขแล้ว ปัญหาต่างๆจะหมดไป ปัจจัยที่นำมาสู่การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อป้องกันยาเสพติดประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ 1) การมีต้นทุนที่เข้มแข็ง ทั้งทุนมนุษย์ ทุนทางสังคมวัฒนธรรม และทุนนิเวศ 2) มีการติดต่อสื่อสาร 3) มีกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนที่เข้มแข็ง 4) มีกระบวนการเรียนรู้ 5) มีอธิปไตย 6) มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และ 7) ความสงบสุข ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนทางความคิดจากนักวิชาการภายนอกและจากเครือข่ายการเรียนรู้จากชุมชนอื่น ข้อค้นพบที่สำคัญจากการวิจัยนี้ คือ การปฏิบัติการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างพลังของชุมชนทำให้คนในชุมชน กล้าคิด กล้าแสดงออก ประกอบกับการที่ชุมชนมีวิถีคิดในการแก้ไขปัญหาแบบองค์รวมเชิงสร้างสรรค์ และได้รับแรงกระตุ้นจากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนที่มีประสบการณ์ในเรื่องเดียวกัน ทำให้ชุมชนสามารถแสดงศักยภาพและพลังในการแก้ปัญหา ตลอดจนกำหนดแนวทางการพัฒนาตนเองได้

สรุปข้อค้นพบจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากงานวิจัยเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างพลังของชุมชน ทำให้คนกล้าคิด กล้าแสดงออก ชุมชนมีวิถีคิดในการแก้ไขปัญหาแบบองค์รวมเชิงสร้างสรรค์โดยได้รับแรงกระตุ้นจากภาครัฐ และเครือข่ายระหว่างชุมชน
2. ปัจจัยที่จะนำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมคือชุมชนต้องมีต้นทุนที่เข้มแข็ง เช่น ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทุนทางนิเวศ มีการติดต่อสื่อสาร มีกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนที่เข้มแข็ง มีกระบวนการเรียนรู้ มีอธิปไตย มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และมีความสุข
3. การแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตโดยกระบวนการประชาคม ชุมชนจะต้องเห็นความสำคัญ ของปัญหาสุขภาพจิต มีการรวมตัวกันขึ้นเพื่อเปิดเวทีสาธารณะให้ประชาชนเข้ามา ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผน มีการประชาคมเพื่อค้นหา ผู้เสพ ผู้ค้า และผู้ผลิต มีการทำประชาพิจารณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งกฎประชาคมร่วมกัน
4. หน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายภายนอกเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุน แต่ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จอย่างแท้จริงนั้นจะต้องยึดชุมชนเป็นหลัก โดยให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล
5. ชุมชน เป็นผู้กำหนดแนวทางหรือมาตรการเพื่อนำไปสู่การป้องกัน และแก้ไข ปัญหาสุขภาพจิตอย่างยั่งยืน
6. แนวทางการแก้ไขปัญหาคควรมีการเสริมสร้างและพัฒนาอาชีพให้ประชาชนมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต เช่น การฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น ระยะยาว และการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาให้ประชาชนปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต
7. ชุมชนควรมีมาตรการในการต่อต้านกระแสบริโภคนิยม ด้วยการนำเอาหลักการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมาสู่วิถีชีวิตของประชาชน เช่น การละ ลด เลิก อบายมุข และการจัดทำบัญชีครัวเรือน เป็นต้น
8. ชุมชนที่มีความเข้มแข็งต้องมีระบบการเฝ้าระวังที่มีประสิทธิภาพ เช่น มีระบบการจัดเวรยามภายในชุมชน มีการตั้งจุดตรวจ จุดสกัด และการตัดเส้นทางลำเลียงยาเสพติดไม่ให้เข้ามาสู่ชุมชนได้

กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

แผนภูมิที่ 3 กรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิจัย